

23.12.22р. 04гр. укр. літ.

Доброго дня! Тема уроку. Осип Турянський. «Поза межами болю».
Загальнолюдські мотиви і гуманістичні цінності. Біологічні інстинкти і духовна воля до життя. Ідея перемоги духа над матерією

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:
moshev2020@icloud.com

ХІД УРОКУ

«Для творчої праці замало самого таланту. Поет мусить пройти найглибше пекло буття й найвищі небесні вершини людського щастя. Тоді його слово буде хвилювати, захоплювати, піднімати людську душу».
О. Турянський

Війна – це жахлива сторінка у книзі людській пам'яті. Багато війн випало на долю людства.

1. Робота з ілюстрацією (малюнок з австрійської газети)

- Який епізод з історії зображено?

Убивство 28 червня 1914 року ерцгерцога Франца Фердинанда, спадкоємця австро-угорського престолу, і його дружини герцогині Софії Гогенберг у Сараєво сербським гімназистом Гаврилою Принципом.

- Що стало приводом до Першої світової війни?

- Що вам відомо про цю війну? Хто в ній брав участь?

Ця війна – одна з найкривавіших в історії людства. Велася між Троїстим, згодом Четверним союзом (Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина, Болгарія) і Антантою (Росія, Англія, Франція).

У ході війни до Антанти приєдналися Італія, Румунія, США. Для всіх сторін війна мала загарбницький, несправедливий характер.

- Що відомо про Україну у часи війни?

Уроки війни значна частина України перетворилася на райони запеклих бойових дій (Галичина, Закарпаття, Буковина, Поділля, Волинь). Територія кілька разів переходила із рук у руки. Це призвело до значних жертв серед мирного населення.

Багато українців брало участь у цій війні.

Одним із них був письменник, перекладач, літературний критик, педагог, доктор філософії Осип Турянський, із творчістю якого ми сьогодні познайомимось .

Отже, прочитаймо тему.

2. Робота з епіграфом

Епіграфом до нашого уроку будуть слова О. Турянського: *«Для творчої праці замало самого таланту. Поет мусить пройти найглибше пекло буття й найвищі небесні вершини людського щастя. Тоді його слово буде хвилювати, захоплювати, піднімати людську душу».*

- Що ж було щастям і що було пеклом для О. Турянського?

3. Робота з матеріалом з Вікіпедії

Висловіть свої припущення, опрацювавши статтю з Вікіпедії — вільної енциклопедії.

https://uk.wikipedia.org/wiki/Турянський_Осип_Васильович

Виділити в тексті

I - Що було щастям?

II - Що було пеклом?

Біографія

Народився 22 лютого 1880 року в селі Оглядів (нині Радехівський район Львівської області) у родині тесляра. Був найстаршим серед 8 дітей. За допомогою сільського вчителя вступив до Львівської української гімназії. Матеріальне становище сім'ї було важким, тому Осип заробляв гроші репетиторством і навчався. Потім 1907 року закінчив філософський факультет Віденського університету. Там же захистив докторську дисертацію. Здобув науковий ступінь доктора філософії. Працював учителем середніх шкіл Галичини.

У літературі дебютував 1908 року новелами "Курка", "Ей, коб були мене вчили", "Де сонце?" в альманасі віденської «Січі».

З 1910 року викладав українську мову та літературу в Перемишлянській гімназії. Того ж року одружився з дочкою депутата Віденського парламенту - Стефанією. Згодом в них народився син Мирослав, який став чемпіоном з шахів у Львові, а з 50-х років ХХ ст. належав до шахових майстрів США.

Восени 1914 року був мобілізований в австрійську армію й відправлений на сербсько-австрійський фронт. У 1915 році потрапив до сербського полону. Перебував у таборі для інтернованих на італійському острові Ельба.

Пережите в сербському полоні відтворив у повісті-поемі «Поza межами болю» (1917). Цей твір, написаний у стилі експресіонізму, став видатним явищем української модерної літератури.

Після повернення з Італії до Австрії викладав право у Віденському університеті, потім працював у Галичині, займався видавничою та педагогічною діяльністю.

У 1922 письменник завершує роботу над памфлетом "Дума пралісу"

У 1923 році Осип Турянський повернувся додому і працював директором Яворівської, Дрогобицької, Рогатинської гімназій, де викладав німецьку, французьку, латинську мови.

У цей час перекладає вірші Шандора Петефі, Генріга Гейне, Вільяма Шекспіра.

Підірване сербським полонем здоров'я швидко тануло, і 28 березня 1933 року у Львові письменник помер. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові. Тільки через п'ятдесят років його ім'я та літературна праця були гідно пошановані.

4. Осип Турянський. Поема у прозі «Поza межами болю». <https://www.youtube.com/watch?v=x1NxQJUP0EA&t=1s>

5. Завдання: визначити проблеми повісті.

Коротко схарактеризувати їх

- Життя і смерть;
- людина і війна;
- держави і війна;
- влада грошей;
- духовність і моральні цінності;
- боротьба духу і матерії;
- людська доля, призначення людини;
- роздуми про Бога і шлях Ісуса Христа;
- місце митців у формуванні людської свідомості, душі.

У повісті відображено проблематику кінця світової війни і перших повоєнних років, коли передова частина європейської інтелігенції досить чітко усвідомлювала, яким нечуваним злочином проти людства була розв'язана імперіалізмом війна. О. Туринський виступив проти війни з усією переконаністю інтелігента-демократа, що вийшов із селянської маси, яка найбільше потерпіла. Антивоєнний пафос твору О. Туринського має досить міцний і цілком реальний соціальний ґрунт. І якщо шукати аналогії, варто згадати антивоєнні твори В. Стефаніка, Марка Черемшини, О. Маковея. В О. Турянського багато спільного саме з їхньою демократичною позицією. Ще одна особливість антивоєнного спрямування повісті-поєми «Поза межами болю» полягає в тому, що це був, за одноставним визнанням критики, протест без протесту. Це означає, що О. Туринський таврував війну не у формі безпосередніх публіцистичних виступів, а художньо: розвитком сюжету, змалюванням персонажів, розкриттям їхніх думок, висловлювань і, зрештою, усіх героїв твору. «Отим-то й висока художня форма «Поза межами болю», що в ній нема ні сліду якоїсь буденної, журналістичної тенденції, як це буває в багатьох інших творах»,— писав у післямові до віденського видання повісті критик Роберт Плен. На антивоєнний пафос твору працює вся змалювана автором картина. Семеро полонених опинились серед зими в горах Албанії і один по одному (за винятком автора) вмирають від виснаження, голоду й холоду. Своїм життям і смертю, кожним своїм помислом, порухом затьмареної стражданням і болем свідомості виносять грізний присуд тим, хто кинув людство у страшну безодню війни. О. Туринський розвінчує імперіалізм як такий. Вважаючи Першу світову війну несправедливою, він далекий від того, щоб стати на бік якоїсь однієї з воюючих держав чи певної їх групи. Мабуть, не випадково семеро учасників недолі виявились представниками різних національностей. Самі герої усвідомлюють свою інтернаціональну спільність, яка склалася всупереч намаганням вдасть імущих посіяти ворожнечу між надіями: «Ось тут між нами,— озвався Ніколич,— заступлені народи, котрі так себе ненавидять і поборюють. А проте ми, їх сини, відчуваємо себе тут, наче брати. Ми тут вже здійснили ідеал братньої прихильності і любові». Викриття імперіалізму і війни у поемі має всезагальний характер. Але оскільки герої твору — громадяни австрійської держави, це викриття здійснюється переважно на австрійському матеріалі. У гнівних інвективах, проголошуваних біля згасаючого багаття, герої твору визнають, що численні, позбавлені всякої мети жертви вояцтва цісарської Австрії,— безглузді. «Яка ідея,— запитує Добровський,— привела нас в албанські нетрі? 45000 трупів невинних батьків і дітей на шляху смерті. Якій ідеї потрібні наші муки і наша смерть?»

У стражданнях багатьох сотень тисяч людей О. Туринський звинувачує не окремі народи, а тих, у чиїх руках влада, хто вершив долю мільйонів. «Хай би

боги, царі і всі можновладці, що кинули людство у прірву світової війни, перейшли оце пекло мук, у якому люди караються! Хай би вони самі відчули й пізнали бездонну глибіню людського страждання! Тоді боги стали б людьми, а люди братами».

Конаючи від холоду і голоду, герої твору називають винуватців свого лиха: «Наше тіло пожерли найбільші пани світу: царі і грошовладці, а нам оставили тільки шкур'яний мішок із душею і кістками всередині». На думку О. Туринського, саме людська нікчемність є причиною воєн. Невміння дослухатися один до одного, невідання домовлятися, поступатися чимось, знаходити компромісні рішення заради збереження миру. Людська пихатість і зарозумілість, гордовитість і прагнення бути вищим — це і є, дійсно, та сама людська нікчемність, що не дозволяє зберегти мир. І тоді приходить війна, яка руйнує життя людей, нівечить долі.

Війна, полон, засудження військових злочинців — це реальна ідейно-мистецька основа повісті-поєми «Поза межами болю». Але О. Туринський у своєму творі, крім цих, порушував складні філософські, людинознавчі проблеми, які виходять далеко поза рамки даного конкретного історичного моменту.

І завдяки цьому книжка надовго зберігатиме не тільки пізнавальне значення художнього документа певної епохи, а й лишиться злободенною в найстислішому розумінні, відповідатиме душевним запитам читачів. Основна філософсько-моральна проблема твору зводиться до визначення місця людини в складному світі, і не просто місця, а й позиції громадянина щодо грізних сил: природи, несправедливих соціальних законів, явищ самого фізичного існування людини. І повість-поєма О. Турянського підноситься до найвищих злетів гуманістичної думки не лише постановкою, а й способом розв'язання цієї проблеми. Хоч яке пекло людського існування розкрив перед нами письменник, хоч крізь які муки провів він своїх героїв, але загальний морально-етичний пафос твору сповнений оптимізму, що розкривається в афоризмі: «Є сонце в житті», висловленому незрячим Штранцінгером. Вся внутрішня логіка повісті переконує, що зігріта й одухотворена великою ідеєю воля людини може стати такою силою, яка здатна змагатися з об'єктивними законами природи і перемагати навіть найбільшими зусиллями і «поза межами людського болю». Віра в ефективність активної позиції людини, хоч би в якій важкій ситуації вона опинилася, віра в світлі покликання її — ось що надає повісті-поємі О. Турянського особливої ідейно-естетичної цінності, невичерпаності щодо можливостей впливу і на сучасного читача.

6. Історична основа твору

Будучи свідком жахливих подій під час перебування в полоні, Осип Турянський майстерно розкрив внутрішній стан героїв у межових ситуаціях вибору, що постає перед кожним із них. Не розказати про це О.Турянський не міг. Він вважав це зрадою по відношенню до загиблих товаришів. У передмові до твору він напише:

- **Перегляньте відео (монолог Оглядівського, саме від його імені ведеться оповідь)**

https://www.youtube.com/watch?time_continue=37&v=c_WT-0VGMMw

Умовність зображення

Конкретний історичний епізод Першої світової війни автор використав для художнього узагальнення, для створення іншої художньої реальності. Відшукайте слова/словосполучення в тексті, які підкреслюють, що події відбуваються мовби поза простором і часом. тому що порушуються проблеми вічні й загальнолюдські.

Поза межі людського болю — у країну божевілля і смерті. Поміж небом і землею

7. Дослідження людської душі , мотиву боротьби між духом і тілом з опорою на зміст твору

Саме на межі землі і неба, життя і смерті розкриваються характери людей, люди показують своє єство. Так відбулося і у творі. Що ж це були за люди? Назвіть полонених героїв (7).

Оглядівський - українець
Добровський - українець
Пшилуський - поляк
Сабо - угорець
Штранцінгер - австрієць
Бояні - серб
Ніколич - серб

Усі вони мають спільних ворогів. Назвіть їх: *голод , холод, найтяжчий ворог – безнадійність. Але кожен по-різному виносить ці випробування.*

Внутр. стан героїв автор передав за допомогою худ. засобів, елементів поетичного синтаксису.

Все це визначає жанр твору – поема у прозі. Прочитаймо визначення

8. Теорія літератури

Поєма в прозі (повість-поєма) — ліро-епічний твір, у якому наявний розгорнутий динамічний, напружений сюжет, використовуються ліричні та епічні засоби у відображенні дійсності, розкривається внутрішній стан героїв, паралельно з образами, що входять у розвиток сюжету, є образ ліричного героя; написаний у прозі.

1. Сабо – активний песиміст, **виразник грубої інстинктивної волі до життя**. Він бачить право сильнішого над слабшим і вдається до первісного закону боротьби за існування. Він усвідомлює всю дикість своєї натури: « Ти (гроші –авт) - це бідний, нужденний пес Сабо, злий і глупий, з тебе негідний, безчесний обірванець, не ліпший за тих, яких ти кинув на смерть». Навіть у смерті він всіх проклинає: «Всі прокляті».

Сабо: «Самотня людина ніколи не може бути щаслива». «Ти(гроші),безцінний, нужденний шматок паперу».

Сабо відповів зі спокійною жорстокістю:

- *Незабаром знайдеться між нами не один труп, менше, або більше... Одначе треба, щоб це сталося вже скоріш...*
- *Як ти це міркуєш?.. – шепнув Ніколич і з жахом подався назад.*
- *Віддирання шматків одягу безцільне. Сентименталізм – смерть. Тверезо думати! Сяк чи так, один із нас найскоріше згине...»*

Сабо відвернув самогубство Бояні.

- Що ж живить Сабо, завдяки чому так довго тримається, але все ж гине? (Інстинктивна воля до життя)

- Що могло врятувати героїв від смерті? (вогонь)

- Чому для них вогонь був спасінням? (Найперше – це нагрітися; можливо, хтось уночі побачить вогонь. Усі герої починають стрибати, танцювати

Саме він пропонує стрибати біля вогню. Перегляньте епізод із однойменного фільму 1989р Режисера Ярослава Лупія) та скажіть, що

- Що об'єднує всіх людей у критичний момент? Страх смерті.

- А чи може людина керувати своїм внутрішнім станом, вчинками в пориві страху?

Танець життя і смерті «Серед виру танцю, крику, почувань тяжко розібрати, де кінчився розум, а починалось божевілля.» У чому воно виражалось? (думки про самогубство, людоїдство) інстинкт самозбереження чи прагнення до перемоги над собою?

- У яких творах ця проблема?

(Джек Лондон «Жага до життя», Хемінгуей «Старий і море» (один на один зі стихією)

2. Ніколич – м'який, лагідний; «Життя таке гарне!». Хочє жити не для себе – для родичів і науки. **Це він змушує здригнутися товаришів перед людоїдством, він підтримує побратимів у останні хвилини.** *«Хай згину, а людського тіла не буду їсти, й ніхто з вас не їстиме»* **наче промінь світла прошиб темні метри душі; як усе діється, коли дух перемиг тіло.** Ніколич жалкує, що не зміг виконати свою місію у цьому житті, бачить у житті світлі моменти

- Що підтримує так довго? (Любов до життя, рідних)

- Серб Ніколич говорить: *«Ось тут між нами заступлені народи, котрі себе ненавидять і поборюють. А проте ми, їх сини, відчуваємо себе тут, наче брати. Ми тут уже здійснили ідеал братньої прихильності і любові.*

(Безглуздість війни. Прості люди не відчувають ненависті, ворожості, причиною війни є амбіції, непорозуміння верхівки)

3. Бояні - фізично найслабший.

Опановує лише одна думка: блискавична смерть. Попросив передати якісь гарні слова його мамі й заспокоїти її, що помер він у теплій хаті на м'якій постелі «смертельно вичерпаний». Перший, хто впав у «танці смерті». Остання думка про матір: «І у сні не чув болі, не видів смерті, лише усміхався радісно, бо його лице чуло биття серця в теплій материній груді».

Добровський про смерть товариша: «Прокляте те життя, в котрому слабший мусить згинуть, щоб дужчий міг жити».

Ось тут вперше лунає думка про те, що світ людський мало чим відрізняється від світу тваринного.

4. Пшилуський – «польський шляхтич», якого зрадила дружина. Ця зрада спочатку дає йому сили у таці смерті («... я її копаю... копаю...»), а потім убиває його: «Я все їй прощаю перед смертю, її злочину проти дітей не можу простити (цілувалася з коханцем при дітях. Авт.)...*Сейчас застрілю її як...*».

Поляк Пшилуський не виявляє прагнення вижити, бо він зражений дружиною. Йому нікуди повертатися, бо сім'я зруйнована. У своїх мареннях Пшилуський бачить, як син відштовхує від матері її коханця. І у стані марення Пшилуський умовно вбиває свою дружину і її коханця.

- До кого звернені останні слова героя?

Що чи хто убив у Пшилуського волю до життя?(Зрада дружини,утратив ціль життя)

- **Що жахає у його смерті? Чому так?** (Так і не відпустив минуле, не пробачив)

5. Добровський – у минулому організатор балів оптимістичний песиміст, сильна, горда, чесна людина. Скептик, Фізично найдужчий, а тому має силу іронізувати над товаришами, в той же час підтримуючи їх. Це він «влаштовує» бал під час «танцю смерті» (*зачитати уривок*), підтримує Оглядівського, коли той під час марення бачить у дерев'яному корчі дружину і сина.

Добровський: «Тяжко конати серед грому гармат. серед голоду й холоду, а ще тяжче жити серед нікчемності й хамства сучасних людей».

Ненавидіть війну: «Хотів би я розбити скам'яніле небо і скинути всіх богів у цю безодню. Хай би боги, царі і всі можновладці, що кинули людство у прірву світової війни, перейшли оце пекло мук, у якому люди караються! Хай би вони самі відчули і пізнали бездонну глибіню людського страждання! Тоді боги стали б людьми, а люди братами.

Іронізує, має організаторські здібності, гордий, не показує свого безсилля, загинув від пострілу своєї ж рушниці.

Добровський обізвався до Штранцінгера: Ми з тобою останемось. Добровський на дав спалити скрипку Штранцінгера.

Він один помирає при свідомості: « Не чую вже охоти ні сили до нічого...».

- **Чому у найсильнішого Добровського зникає воля до життя?**

«Не чую вже охоти ні сили до чого...Моя душа все плаче за втраченою вірою в жінчину і в людину»)

Саме в уста Добровського автор вкладає одну з провідних думок твору : «Коли у тьмі і в хаосі, в якому ми мучимося, тліє іскра якої-небудь ідеї, то твоя огненна любов до життя й до його вищих цінностей переможе смерть.»)

Герой, який помирає останнім

6. Штайнер - «Я – австрієць. У минулому – скрипаль. Доля розпорядилася так, що потрапив до полону. Куля забрала в мене очі. Як і інші, я хотів жити і при першій можливості я тікав з товаришами. Я вдячний їм, що вони не залишили, вони мене тягнули за собою, як їм не було важко. Ми всі стояли перед вибором: хто перший. Вогнище догорало, я не бачив, але відчував погляди на собі, на скрипці. Кожен хотів жити, ніхто не хотів померати. По-перше, ноги мене не слухали, ледве рухався, чотири кроки вперед, чотири назад. Мені було жаль, я змушений був розлучитися зі скрипкою, підтримати вогнище, хоч це була моя остання втіха, останній акорд не лише струни, але й життя.

Я не вірю, що люди є добрими і злими: вони є тільки нещасливі і щасливі.»

- Чому сліпий скрипаль вважає, що не має злих і добрих людей? Чи можна ототожнити поняття «добро» і «зло» з поняттями «щастя» і «нещастя»?

(Штранцінгер вважає, що добра людина повинна завжди бути щасливою і на його шляху зустрічалися більше добрих людей).

«живий пам'ятник своєму власному минулому» (С. Пінчук). Його сила – сонце, яке він бачить своїми сліпими очима, і скрипка – голос його серця.. Він мав би померти раніше від інших через свою недугу, та, проте, тримається довго: «Є сонце в житті» - це віра у творчі сили життя: « Вони чули, що з темних ям його очей пливе щось таємне, могутнє. Якесь невмируща сила людської душі». «Люди не є злі.. не є добрі. Люди тільки нещасливі і - щасливі» (Штранцінгер).

- Що допомагає так довго триматися цьому фізично виснаженому чоловікові, що має ще й недугу-сліпоту?

(Його сила- сонце,яке він бачить своїми сліпими очима, і скрипка- голос його серця)

Штранцінгер проголошує:

- Є сонце в житті!

І потім...відгоміння в серцях помираючих:

- Штранцінгер, покажи нам сонце!

Отже, сонце виступає символом життя.

Останнім акордом, «піснею життя» стала гра Штранцінгера на скрипці. Символічною є пісня Штранцінгера-“пісня вічності”, через яку передано ідею великої сили мистецтва, ідею вищості духовного над матеріальним.

- А в якому ще творі проголошено вищість духовного над матеріальним?

(У “Лісовій пісні” Лесі Українки).

7. Оглядівський (зверніть увагу на прізвище) село, оглядає – спостерігає, один із псевдонімів.

У творі Оглядівський уособлює самого автора. Оповідь від першої особи. Тому спробуйте представити психол. Портрет від 1 особи.

Через нього іде авторське осмислення життя і смерті.

Дуже голодний Оглядівський, знайшовши в кишені шматок цукру, розділив його на всіх .Апофеозом гуманізму є намагання Оглядівського зігріти задубілі від холоду пальці скрипаля Штранцінгера.

(Оглядівський живе спогадами про сім'ю).

Оглядівський: спокійний, врівноважений, глибоко сприймає горе товаришів, слабкий фізично, вижив.

- Чому виживає саме Оглядівський? Що є рушійною силою його волі до життя? (Його веде надія-образи сина і дружини; прагнення їх захистити,віра в перемогу добра)

Виживає, бо веде його надія – образи дружини і сина. Герой іде до них крізь страшні випробування. Необхідність їх захистити – провідна рушійна сила його волі до життя.

Саме дружині й сину присвячено твір

Зверніть увагу на ці терези. Вони уособлюють вагання, які поставали перед кожним із героїв. Але врешті-решт що переважає в кожному з героїв?

Опинившись у неймовірно трагічних ситуаціях, люди не втратили найголовнішого - гуманізму, любові до життя, **дух переміг тіло матерію!**

(Люди різних національностей однаково ненавидять війну, насилля, виявляють співчуття, розуміння, підтримку. Отже, поема просякнута гуманістичним, життєствердним пафосом, який має загальнолюдський, всеохопний характер)

Висновок. Художніми образами своїх героїв О. Турянський утверджує ідею безглуздості імперіалістичної війни, в якій немає народу-переможця, бо всі народи переможені, потоптані, всі потрапили у жорстоке млино війни.

Визначте ідею твору. (Засудження війни; возвеличення духовного вдосконалення людини) – записи в зошити

- **Перегляньте уривок із пісні гурту Тартак «Жити». Чи пов'язана ця пісня із твором?**
<https://www.youtube.com/watch?v=sDHGGB1NReU>

Не зважаючи на весь трагізм, твір є життєствердним, ніколи не потрібно втрачати любов до життя, віру в себе, силу духу, надію.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Дібрати матеріал для написання есе на одну з тем за творчістю М. Куліша, Б.-І. Антонича, О. Туринського.

завдання № 1

У яких творах зарубіжної/української літератури порушено проблему любові до життя, зображено боротьбу людини і стихії? Оформіть відповідь у вигляді міні-твору (5 – 7 речень).

завдання № 2

Які істини відкрили для вас герої твору? Оформіть відповідь у вигляді міні-твору (5 – 7 речень).

завдання № 3

Які істини відкрили для вас герої твору? Оформіть відповідь у вигляді міні-твору (5 – 7 речень).